

ЧИТАЛИЩЕ

ПОВРЪМЕННО СПИСАНИЕ

(Излѣзва двапѣти въ мѣсеца).

ИСТОРИЯТА НА ЧЕЛОВѢКА.

(По А. де Катрфажъ.)

II.

Главни питання.

Тозъ пѣтъ смѣтамъ да продължѣхъ *Природната история на челоѡѡка*, която захванахъ да ви раскажѣхъ изъ цѣло. Тѣзи които сѣ прочели пѣрвата сказка, знаѣтъ че тя приказва за едно основно питание. Ний преди-рихми да ли всички челоѡѡци които са намѣрватъ на повърхнината на земното кѣлбо, каквито и да бѣдѣтъ разликитѣ имъ, сѣ отъ единъ само и сѣщия родъ; или сѣ други думи могѣтъ ли всички людие въ свѣта да са гледѣтъ като внуци отъ едниѡѡка пѣрвобитна двойка.

За да рѣшимъ туй питање, ний са отнесохми само-и-само до науката. Ний трѣгнѣхми отъ началото че челоѡѡкъ, на споредъ тѣлото си, е животно, — нищо повече нищо по-малко; — че, слѣдователно, всички общи закони на които сѣ положени животнитѣ тѣжѣтъ върху него, и че той не може да избѣгне отъ тѣхното влияние. Ний претърсихми не само въ животнитѣ, но еще

и въ растенията, що щѣше да рече думата родъ, и дойдохми до тамъ дѣто да различаваме родъ отъ видъ.

Безъ да влѣзвами още единъ пжтъ въ даденитѣ подробности, сега ни е лесно да разберемъ тѣзи разлика. Когато са съединжтъ двѣ животни отъ различни родове, комахай винаги съединението е безплодно сирѣчь не раждатъ; или ако първото съединение излѣзе плодовито, произведенията сж прекъсвжтъ слѣдъ нѣколко поколения и вече не ставатъ. По този начинъ между два рода, не може да ся гуди трети редъ лица, които да произлѣзватъ първобитно отъ баща и майка зети изъ два различни родове. Примѣритѣ които показахъ сж познати отъ всички васъ. Тѣй когато са съедини магаре и кобила, магарика и хайгжръ, добива са мжска или бардо; но нито едното нито другото животно можѣтъ да ражджтъ отпослѣ, и за да имами мжски, ний сми принудени всѣкога да са обръщаами кѣмъ едно магаре и кѣмъ една кобила.

Напротивъ когато земемъ двѣ особи отъ два вида, изъ сжщий родъ, колко различни и да сж тий на гледъ, особата която родятъ е плодovitа, и тя може да роди много други животни между двата видове.

Като примѣри азъ зехъ различни видове кучета, овци и волове. Каквито и да бжджтъ косъмѣтъ, цвѣтътъ, израстътъ, съразмѣрността на кучето, то си все пакъ куче остава. Каквито и да бжджтъ съразмѣрноститѣ, израстътъ, цвѣтътъ на коня и на бивола, тѣ си оставатъ все конь и биволъ. Тѣй когато са съедини единъ копой съ едно бараче, единъ бишонъ съ едно хаванско куче, рожбитѣ имъ сж плодovitи; и тѣй може да са добиватъ видове плодovitи.

Е добръ, когато са съединятъ чловѣцитѣ по-между си, каквито и да бжджтъ вънкашнитѣ имъ разлики, били тѣ бели, черни или желти, тѣзи тѣхни съединения сж плодovitи. Отъ този хиляди пжти доказанъ фактъ, ний изваждами заключението че има само единъ родъ на чловѣцитѣ, и че различията които сжществуватъ по-мѣжду тѣхъ са различия на видове, на породи или ако щете на племена.

Повтарямъ да кажж тукъ че за да дойдемъ на туй

заключение, ний не излѣзвахми никога отъ областъта на науката. Искахъ да повторѣж туй, защото во всичко което ще ви говорѣж, азъ искамъ да знаете че не щѣ да гудѣж кракъ вѣнъ отъ научното землище, единичкото на което може да стѣпи съ авторитетъ единъ ученъ мъжъ.

Отъ какъ доказахми веднѣжъ единството на човѣческия родъ, предъ насъ са исправѣтъ нѣколко задачи.

Първата е за старината на този родъ. Имало ли е винѣжги човѣци по земята? — Съ другитѣ животни родове въ едно врѣме ли сѣ са поевили тѣ? — Много стари ли сѣ човѣцитѣ на земното кълбо? — Ето първитѣ питання които са представятъ намъ.

Имало ли е винаги човѣци по земята? — Безъ друго мнозина отъ васъ можахъ да ми отговорѣтъ. На други мѣста са е говорило вече върху тѣзи питання. И азъ ще са ограничѣ да ви припомнимъ нѣкои общи факти по тѣзи работа.

Знаете какво причинява топлината върху нѣкои тѣла. На примѣръ, познато ви е че водата стоплена до една стѣпень става на пара; че ако изгуби нѣколко отъ топлината си, тя става жидка; че като изгуби още повече топлина, тя образува едно твърдо тѣло, ледътъ. Ледътъ може да стане толкозъ твърдъ, щото въ Петербургъ, отъ ледъ са построявани палати и правили пушкала (топове) съ които гърмѣли. Отъ туй са разбира че нѣколко достатѣчна топлина може да превърне всички тѣла въ пара, и че напротивъ, нѣколко достатѣченъ студъ може всичкитѣ тѣла да ги ствѣрди, да ги направи като камъкъ.

Е добръ, астрономически факти доказватъ че отколѣ нашата земя, съ всичко що обема и съ всички вещества, които влѣзватъ въ нейния съставъ е била обширна грѣмада отъ пара распрѣснѣта въ пространството. Съ други думи нашата земя била кълбо отъ пара. Поистива туй кълбо най-напредъ, и ето че става водникаво, а отпослѣ презъ дълги периоди време, на което ний не можемъ да си дадемъ смѣтка, нашето земно кълбо останѣло широка грамада отъ скали и вещества стопени отъ огънь.

Безполезно е да потвърждаваме че по туй време на повърхнината на нашето земно кълбо е нѣмало никакво животинче и слѣдователно че е нѣмало челоуѣци.

Истивала полека-полека нашата земя и на повърхнината ѝ станѣла една корица която все повече-и-повече надебелявала; тѣзи първа кора наричатъ първобитно земище. Върху туй първобитно земище, презъ дълго време, водата още не могла да съществува въ жидко състояние, и слѣдователно на нашето земно кълбо не е имало още живи същества. Трѣбва да ви кажѣ че всички живинки иматъ потреба отъ води. Отъ което слѣдва че толкозъ повече е нѣмало още и челоуѣци.

Но истинванъето са продължавало. Водата, която била на пара въ атмосферата рукувала като порои върху тѣзи кора, що обвивала земното кълбо; химически реакции съ таквазъ сила, каквато даже не можемъ да си помислимъ, са появили. Въ тѣзи минута захванѣли да са образуватъ както ги наричатъ преходнитѣ землица. Земното кълбо влѣзва въ туй което са зове второстепенна епоха.

Положително може да са каже, че щомъ водата станѣла едно жидко тѣло върху повърхнината на глобуса, животътъ поченѣлъ да са проявява самъ тамъ. Въ нѣкои топли води на които температурата е много-висока, са намѣрватъ конферви, отъ фамилията на водораслитѣ (алги), растения микроскопически, които сѣ вече орѣдни и живи. Но никое животно не би могло да живѣе въ тѣзи срѣда на която топлината съсиряла белтъка на яйцето. По подирь, истинванъето като става все по-голѣмо, и морето като покривало най-голѣмата частъ отъ земното кълбо, поевяватъ ся по сложни растения. Изведнѣжъ много животни отъ които, комахай всички водни, са показватъ едно подирь друго. По между тѣхъ азъ ще ви поменѣ исполинскитѣ пълзящи.

Но въ туй време млѣкохранителнитѣ животни, челоуѣкътъ, не могли още да живѣятъ на нашето земно кълбо.

Истинванието като са продължавало по материцитѣ или по голѣмитѣ суши са образувахъ отъ растрѣсванията на самата природа. Ето най-послѣ са задава

епохата, идва онуй време въ което са поевяватъ сж-
щински млѣкохранителни животни и птици прилични на
тѣзи които живѣхтъ днесъ. Отъ тогазъ започенва тре-
тѣостепенната епоха. Тогазъ, за вѣрвяне е че чело-
вѣци са могли да живѣхтъ вече. И сега слѣдъ малко,
ний ще прегледами да ли тѣ не сж живѣли поне въ
последнитѣ времена отъ тѣзи епоха.

Раскѣртянieto на земната кора причинило издига-
нъето на планинитѣ, вдлбванъето на долинитѣ, сниша-
ванъето на моретата, образуванието на материцитѣ и
къмъ края на третостепенний периодъ земното кълбо
представяло такъвъ изгледъ, който приличалъ много на
тѣзи, що гледами въ наше време. Тогазъ започенва чет-
върти периодъ. Този четвърти периодъ ни показва едно
извънредно забѣлжительно явление.

До него време, и безъ да влѣзвами въ подробностъ
на малкитѣ раскѣртвания които сж могли да са слу-
чатъ, земното кълбо са показвало да истива правилно
полека еще отъ онуй време когато е било парна гра-
мада дори до третостепенния периодъ. Съ четвъртий
периодъ ведно са проевило една минута, презъ която
силно и изненадѣйно истинванъе ся появява и послѣ
пакъ са загубва.

Въ тозъ часъ, поне една часть отъ земното кълбо,
и особеннo, Европа станжла по студена отъ колкото
днесъ. За туй имамъ доказателство въ Алпийскитѣ лед-
ници. На мѣсто да бждхтъ таквизъ каквито ги намѣр-
вами днесъ, тѣзи ледници испѣлняли повечето отъ до-
лишата на Швейцария, слѣзвали дори въ долината на
Рона; и отъ едина до другия край на тѣзи долини лед-
ницитѣ пренасяли безмѣрни грѣмади скали и ги оста-
вяли на мѣстото. Тѣзи грѣмади образуватъ днесъ туй
което са зове скитающи грѣмади.

Въ четвъртата епоха въ Франца живѣли животни
сѣвсѣмъ различни отъ тѣзи които виждами днесъ. По
мѣжду тѣхъ азъ ще ви поменж голѣмитѣ мечки изъ
пещеритѣ забѣлжительно по своя израстъ и по своето
издуто чело. Ще ви важжъ еще за една хиена. Знае са
хиена нѣма вече нито въ Франца нито въ другитѣ сту-
дени мѣста, че тѣзи ужасни животни са намѣрватъ само

въ горѣщитѣ страни. На тѣзи родове ще приложж единъ носорогъ. — Особито ще са спрж за единъ слонъ, който са нарича мамонтъ. Този слонъ, намѣренъ во Фран., са различава лесно отъ живѣищитѣ днесъ родове, едно по израстъта си защото той е билъ много по голѣмъ отъ тѣхъ и друго по своитѣ предни зѣби, които сж много прекривени; най-послѣ и най-много по това че на-мѣсто да има гола кожа както всички слонове които познавате, той бѣше покритъ съ гѣста вълна и съ дълги косми.

Ний сми увѣрени че е имало таквизи; защото този слонъ са намѣри опазенъ цѣлъ непожтнѣтъ съ своята кожа и съ своитѣ косми. Нѣколко пѣти изнамѣрвали тѣлата на тѣзи животни въ леднитѣ землища на Сибيريا. Сибيريا съдържа толкозъ много зѣби отъ тѣзи слонове, щото, както въобще говорѣтъ, търговията съ вкамененитѣ слонови зѣби (филдиши) е вече единъ голѣмъ отдѣлъ на приходи и Россия го е зела подъ монополъ.

Съ единъ съвсѣмъ особитѣ начинъ азъ призовавамъ вашето внимание върху този слонъ, и ний ще видимъ ей сега защо.

Четвъртий периодъ са свършва както периодитѣ, които бѣхж преди него; тогазъ започева сегашний периодъ. Отъ минутата въ коѣто е започенѣтъ този сегашенъ периодъ, материцитѣ, флората (всички цвѣтя) фауната (всички животни) не сж са вече промѣнявали твърдѣ много.

Нѣма никой който да са сжмнѣва за сжществуванъето на чловѣка отъ началото еще на сегашний периодъ; даже нѣкои поевяванъето на чловѣка гледатъ като отличителна чѣрта на този периодъ. Но чловѣкѣтъ сжществувалъ ли е отъ понапрѣдъ? Имало ли го е на земята преди сегашний периодъ? Да ли сж са намѣрвали, какъто говорѣтъ обикновенно предпотоппи хора? А съ други думи, и за да влѣземъ въ научний езикъ, да ли е имало чловѣка до времето на таквизъ видове животни, отъ които е мамонта? Може ли да са намѣрва като тѣхъ въ вкаменено състояние?

Таквозъ е питанието, което е бивало полага но на нѣколко пѣти, и което презъ дълго време е рѣшавано

отрицателно, сирѣчь че чловѣкъ отъ друга епоха во
вкамeнено състояние са не намѣрва. До тѣзи послѣдни
времена, чловѣци, най-прочути въ природната история,
въ геологията и въ полеонтологията, бѣхъ всички съ-
гласни върху тѣзи точка и ограничавамъ са да ви по-
менѣ че Кювье, бащата на полеонтологията, даже не е
приелъ никога за намѣрванieto на вкамeненъ чловѣкъ.

Въ днешнѣо време, многобройни и точни факта ни
довеждатъ да рѣшимъ туй питанье съвсѣмъ противопо-
ложно. Ний сми принудени да припознаемъ че чловѣкъ
фосиль сир. вкамeненъ сѣществувa наистинѣ, че чело-
вѣкъ е билъ съвремененъ на тѣзи родове животни за
които ви говорихъ по горѣ, и особито на мамонта.

Ей! туй е едно отъ най-хубавитѣ изнамѣрвания въ
новитѣ времена! то бѣше приготвено чрезъ разгледва-
нъето на много факта събрани въ Англия, въ Германия
и въ Франция. Но славата да са принесатъ рѣшителни
доказателства таквизъ, които би привлѣкли всички у-
бѣждения, тѣзъ слава принадлежи безпорно на двама
Френци, на Г-на Бушера дѣо Портъ, и на Г-на Еду-
арда Ларте.

Г. Бушеръ дѣо Портъ прочутъ археологъ на Аббе-
вилъ, нагледникъ на компанията въ землищата около
родний му градъ, на Меншекуртъ, на Мулен-Квиньонъ,
изнамѣри издѣлани камъни и издѣлани тѣй що сѣщата
форма, сѣщата прилика тѣ показвахъ постоянно. Из-
ведиъжъ са провидѣли предъ неговитѣ очи и той позна
че туй не бѣше случаенъ фактъ, но че тѣзи камъни
бѣхъ работени тѣй нарочито отъ чловѣческа рѣка.
А пѣкъ, какъто виждаше веѣки, тѣзи дѣлани камъни,
тѣзи каменни брадви, тѣ ги намѣрвахъ въ землища
дѣто сѣществувaхъ слонови кости.

Отъ всичко туй той заключи че чловѣцитѣ които
бѣхъ дѣлали тѣзи камъни сѣ живѣли въ сѣщото вре-
ме когато и голѣмитѣ тѣзи млѣкохранителни животни
огаснѣли отколѣ.

Туй заключение извадено отъ Г. Бушера са нападна
най-напредъ. Особито нѣкои отъ таквизито мѣжбе, на
които гласътъ има най-справедливъ и най-високъ авто-
ритетъ когато са касае до историята на земята, помис-

лихъ че дѣланитѣ камъни и слоновитѣ кости са намѣрвахъ ведно въ сѣщій катъ защото този катъ бѣше претърсенъ. Тѣ казвахъ: образувалъ са е единъ първи катъ, който обѣмалъ слонови кости. Върху този катъ презъ сегашния периодъ, чоеловѣцитѣ живѣли и сѣ оставили, като бѣлѣгъ отъ преминаванъето си, тѣзи дѣлани камъни. Послѣ е дошла нѣкоя голѣма бура която е превърнала и размѣсила ведно слоноветѣ кости и камънитѣ брадви. Поради тѣзи причина ний ги намѣрвами днесъ едни до други, макаръ че катътъ на който тѣ принадлежжтъ да обема остатѣцитѣ отъ двѣ свѣсѣмъ различни епохи.

Вий разбирате, наистина, че ако днесъ бихми закопали челоуѣци въ този катъ на Меншекуртъ и на Муленъ-Квиньонъ, и ако нѣкоя бура би дошла да размѣси тѣзи свѣсѣмъ нови кости съ тѣзи брадви и съ слоновитѣ отколѣшни кости, нашитѣ потомци щѣхъ да намѣрятъ всичко наедно, при всичко туй пакъ днешнитѣ челоуѣци не сѣ съврѣменни съ бравдитѣ нито съ слоновитѣ тѣзи кости.

Туй възражение имаше толкозъ повече сила, защото са издигаше, какѣто ви казахъ, отъ гласове най-авторитетни въ геологията. Поради туй отдавамъ много голѣма важность на фактитѣ на Г. Ларте факти, които сѣ свѣсѣмъ вѣнъ отъ горѣречнитѣ съображения.

Г. Ларте изучвалъ, въ Оринокъ, на югъ во Франца, единъ гробъ отъ тѣзи далечни времена. Гробътъ е една пещера ископана на една стрѣмна рѣтина, на таквазъ височина дѣто не сѣ могли да дойдатъ рѣки каквито личало да има въ околноститѣ на Аббевиль. Тѣзи гробна пещера, която той намѣрилъ, била затворена съ една плоча отъ потитѣ на една канара, малко отдалечена отъ тамъ. Вжтрѣ въ пещерата Г. Ларте намѣрилъ костницитѣ (скелетитѣ) на 17 души мъжи, жени и дѣца; предъ плочата имало остатѣци отъ едно огнище. Имало слѣди отъ гощавания за умрѣлитѣ, които първитѣ жители сѣ имали обичай да правятъ, таквизъ угощения, каквито съглѣдвами и днесъ въ много народи изъ Европескитѣ. Въ пепельта на огнището намѣрили кокали по пригорѣли и извържения отъ диви животни. Тѣзи

почернѣли отъ огъня кокали, които носѣхтъ на себе бѣлѣтъ отъ челоуѣческа рѣка, били мечешки и слоновѣ. Изверженията били отъ единъ видъ хиена на поменѣтитѣ животни.

Тукъ слѣдователно челоуѣкъ са представя като такъвъ, който яде животнитѣ, за които е дума; като такъвъ, който са храни съ сѣщитѣ тѣзи животни, съ които не искатъ да припознаѣтъ че е живѣлъ наедно.

Г. Ларте увѣнча своитѣ хубави изнамѣрванія като откри въ една пещера въ срѣдѣ Франца, единъ късъ слонова кость, на която бѣше представенъ мамонтъ. При изнамѣрваніята на Г. Лорте, ний-можемъ до приемемъ сѣществуванѣето на вкаменени челоуѣци, сирѣчь че челоуѣчески родъ е билъ во врѣмя на тѣзи животни родове, които днесъ сѣ изгубени и за които поменѣхми по горѣ.

Отъ него време, намѣрени сѣ не само слѣдитѣ отъ тѣзи първобитни промишлености, но еще остатки отъ челюсти, послѣ цѣли лобове; могли сѣ да разсѣдѣхтъ за характеритѣ, които отличавали нашитѣ първи дѣди. Нѣщо твърдѣ забѣлѣжително! Намѣрва са че тѣзи хора, които во Франца даже сѣ са борили съ каменни орѣжия противъ слоноветѣ и носорозитѣ, че тѣзи хора иматъ йоще и днесъ въ Европа потомци които сѣ съ сѣщитѣ характери.

Отъ всичко туй става ясно че челоуѣкъ е живѣлъ въ четвъртата епоха. Не може ли да са отиде по натакъ и да приеме че челоуѣкъ е живѣлъ презъ третий периодъ; билъ ли е сѣвремененъ, не само съ мамонта, съ носорога и съ слона, но еще и съ по-напрѣшни млѣкохранителни?

Туй питанѣе е може-би еще ранно, ненавременно. Нѣкои факти сѣкашъ идатъ да докажатъ че челоуѣкътъ е живѣлъ и въ туй време; но въ таквъзъ нѣщо по добръ е да оставимъ за други пакъ убѣжденията си, а не да приемами мнѣния, еще сѣмнителни. Слѣдователно ний ще гледами разискванието като оставено отворено.

Отъ какъ доказахми че челоуѣкътъ отива въ геологическитѣ възрасти на една епоха много по отколѣшна отъ тѣзи която са е мисляла до сега, естествено

идва питанъето ако е възможно да са пресмѣтне въ-
брой колко е старъ на наший родъ.

До сега ней не можемъ да отговорилъ положително
на туй питанъе. Тѣй ний можемъ да изнамѣримъ и наре-
димъ относителни епохи; но ний не можемъ да сѣдимъ за
броя на годинитѣ, които обема всѣка отъ тѣзи епохи.

Впрочемъ нѣкои сѣ са опитали да направѣтъ и туй.
Като пресмѣтатъ времето което са изминва додѣ са о-
бразува единъ пластъ торфъ (единъ видъ каменни въг-
лища, които ставатъ отъ гниенъето на паднажитѣ дър-
вета), мжчатъ са да пресмѣтнатъ времето, колкото сѣ
траяли нѣкои периоди на камъний възраст, на бронзо-
вий възраст и на желѣзния възраст.

Но резултатитѣ излѣзохъ толкозъ несходни щото
всѣки са увѣри че туй средство е отъ най-неположител-
нитѣ. Тогазъ са обърчатъ камъ натрупаннитѣ остатки
извхърлени отъ пороитѣ на Алпийскитѣ гори, и особито
къмъ натрупанъето, което е познато по име купецъ
на Тинниера. Една желѣзница прѣсече тѣзи вещества
които са трупатъ вѣроятно отъ началото на сегашната
епоха и тѣй са откри въ просичанъето остатки отъ ко-
ито едни възлѣзватъ на галло-римската епоха, други на
римската епоха, трети на желѣзната епоха, четвърти на
бронзаната, най-послѣ на каменната.

Като бѣ познато времето колкото са траели нѣкои
отъ тѣзи епохи, мислихъ да пресмѣтнѣтъ и изнамѣ-
рѣтъ епохата на първото образуване на купена, и то
чрезъ една проста съразмѣрность, като държатъ смѣтка
за набитостѣта на пластоветѣ, да възлѣзатъ до епохата
на-първото образование на купена. Но и тамъ пакъ по-
втарямъ резултатитѣ излѣзохъ толкозъ не положителни
щото ний не можимъ да имъ отдаваме никакво сери-
озно вѣрване.

Тѣй ний не можемъ даде точни числа. Само отъ
сбора на тѣзи предирвания и вече отъ доказаннитѣ въ
днешньо време археологически факти, излѣва че трѣб-
ва да оставимъ за едно много по отдалечено време отъ
колкото го правяхъ отколѣ, появяванието на челоуѣка
на земята. Дозволете да ви покажъ само едно отъ тѣзи
последни доказательства.

Всѣки, който е билъ на Парижкото всемирно изложение, и е посѣтилъ египетскій храмъ, видѣлъ е на дъното на стаята, сръщо входната врата една статуя. Тѣзи статуя е на египетскія царь Хефрена. Тя е правена около 4000 години преди нашето лѣтоброение, сирѣчь преди Р. Хр. което ще рече че тя е работена около преди 6000 години. Ако разгледате направата ѝ вий ще познаете че работенъето ѝ е било много мѣчно, защото камъкътъ отъ който е правена статуята е твърдъ коравъ. Статуята е доста забѣлѣжително изработена. Слѣдователно, въ Египетъ преди 6000 години, образованието, за което отъ друга страна имамъ много данни, е било много напреднало, много развито. И тѣй происхождението на египетскія чловѣкъ трѣбва да са търси по задъ тѣзи 6000 години. Но азъ ще ви прикажж сега че първото мѣсто дѣто са живѣли чловѣци не е Египетъ. За да има въ Египетъ чловѣци, е трѣбвало да са преселятъ отъ първобитното си мѣсто.

Слѣдователно първото поевение на чловѣка върху земното кълбо са намѣрва все въ повече и повече отдалеченно време.

И тѣй въ днешнѣо време ний сме положително увѣрени за сѣществуванието на четвъртопериодния чловѣкъ. Ний можемъ да подозрѣваме даже сѣществуванъето на третьопериодния чловѣкъ, и во Франция сѣ припознали фактитѣ, които водѣтъ на тѣзи заключения.

ВИДИНЪ.

Младъ единъ нашъ съотечественникъ Коста Ангеловъ родомъ изъ Видинъ, а ученикъ въ Габровското училище ни е пратилъ едно описание на града Видинъ и на жителитѣ му. Ний изваждами на бърже по интереснитѣ редове изъ туй описание, и за похвала на г. Ангеловъ и напомнянъе на всички млади ний ще прика-

жимъ че той е избралъ твърдъ хубавъ предметъ за писание. Той е сторилъ много по добръ отъ нѣкои свои свръсници, които ако и неопитни по въ самонадѣяността си впускатъ се въ туй, което не е тѣхна работа, пишатъ или по право дращатъ нищо и никакви стихотворения, или пишатъ безвкусни нѣкои статійки, въ които не виждами нищо друго освѣнъ напънъ да са покажатъ че са нѣщо оратори и писатели.

Ний правимъ тѣзи бѣлѣжка въ искренността си и призоваваме размислянето на всички, до които се касае.

Видинъ е расположенъ на едно голѣмо плодовито пространство отъ дѣненіа брѣгъ на тихото тѣченіе на голѣмата рѣка Дунавъ. На истокъ за прѣдѣлъ той има рѣката Дунавъ, която го отдѣля отъ княжеството Влашко и отъ тѣй нареченото Ада-кале, което е расположено на лѣвия брѣгъ на рѣката; на западъ ся отдѣля отъ княжеството Сърбія чрѣзъ рѣката Тимокъ, която служи за прѣдѣлъ на Турція съ Сърбія и която съ своитѣ прѣливи взѣма отъ турската земя безъ да ся осѣща.

Него го наричатъ нѣкои си Бдинъ, Бѣдинъ, а най много ся срѣща въ старитѣ ни еписанія, безъ да знаѣмъ на кое основаніе; азъ на което съмъ увѣренъ, като го имамъ за истина, е по право да ся казва Видинъ, а не Бдинъ и Бѣдинъ, защото въ населеніето му има едно прѣданіе, което можешъ го узна, като послушашъ. « При основаніето на града имала нѣкоя си баба Вида, която е направила една висока каменна кула и друга по ниска подобна на първата и до тѣхъ единъ кладенецъ и една черкова, които получили названіе: «кулитѣ на баба Вида.» Отъ тѣхъ си е получилъ името и градътъ, който постоянно ся е уголѣмнявалъ около тѣхъ по населеніето. » Тези кули съществуватъ и до сега и ще съществуватъ по здравата си направа, за които на приличното му мѣсто ще разкажъ по подробно. Жителитѣ му ся вѣскачатъ до 40,000 отъ разни народности: Българе, Турци, Евреи, Цигане и Куцовласи (цинцаре); най голѣмата частъ отъ населеніето сѣ Турцитѣ, подиръ Българете и най малко Евреи и Цигане.

Видинъ е извѣстенъ отъ много врѣме въ Народната ни Исторія съ своята ягка крѣпость, която е отблъсвала постоянно непріятелитѣ си. Подиръ второто оженване на Бѣлг. царь Александра съ покръстената Еврейка, тѣзь послѣдната пригоди да испроводи сѣщитѣ синъ и жена на Александра въ Видинъ който при раздѣленіето на Бѣлгарското господарство отъ Александъръ мѣжду синоветѣ му стана разиденція на най старія му синъ Георги Страшимиръ. Страшимировата столица въ врѣмето на привземаніето на Бѣлг. господарство отъ Турцитѣ останала свободна, когато всичкитѣ други столици на братоветѣ му бѣхж привзели, съ господарствата и народа имъ. Най подиръ, като видинскитѣ жители не можихж да са защищаватъ на отвореното поле, принудихж се да са затворатъ въ фкитѣ на Видинъ стени, които стояхж три години срѣщт обсадителитѣ му и най-подиръ се предаде въ рѣцетѣ имъ.

Всичкія градъ е обиколенъ съ единъ дълбокъ и широкъ транъ (хендекъ), въ когото привели втичаніето на малки рѣки, отъ гдѣто се вливатъ въ главната — Дунава. Той е направенъ подиръ привземаніето му отъ Турцитѣ. Надъ него сж работилы сички: голѣми и малки, женени и не женени, стари и млади, учени и неучени, богати и сиромаси стига само да се можиле да копаютъ или ринжтъ. Горкитѣ майки и бащи се принуждавале да си оставатъ своитѣ мили и безцѣнни съкровища — дѣцата по зелената морава да плачжтъ, за да работѣжтъ, защото въ противенъ случай сж ги наказвале съ бой или затворъ. За влизаніе въ градъ на трапътъ има издигнати шестъ капіи на извѣстно растояніе една отъ друга тѣй щото отъ другагдѣ нѣможе се влѣгва, освѣнъ прѣзъ тѣхъ. Тѣзи капіи вечеръ по два часа ги затварятъ, а сутренъ по десетъ отварятъ, въ друго врѣме неможе се нито излиза нито влиза; когато е гроздоберъ почти никоги се незатварятъ. При всѣка капія, читателю, ще видишь ниски съборени кжщи, въ които живѣжтъ по нѣколко колджии (заптіета) съ единъ или двама бѣлобродати старци, опрѣдѣленни постоянно да бджтъ на хората що излизатъ и влизатъ, като сж снабдени съ нужнитѣ оржжія. Като разгле-

дашъ около кѣщицитѣ имѣ ще видишь други рѣдѣ отѣ подобни и по добри кѣщи (кашли), въ които живѣй аскерѣ (войска); около кѣшитѣ имѣ ся издига по една стрѣмнина (могила) съ едни незабѣлежителни вратничета. Отѣ вѣнъ градѣтъ ще ти прѣдстави хубавъ изгледъ, нѣ вѣтрѣ ще видишь криви всичкитѣ улици съ исключение на двѣ, които сѣ шосе, въ които (криви и развалени улици) става голѣмъ калѣ, когато идва дѣждѣ или ся топи снѣгъ; тѣ сѣ и тѣсни чтото двѣ кола успорѣдно немогѣтъ вървя. Въ градѣтъ ся намѣрватъ много блата, които въ лѣтно врѣме отѣ испарение то имѣ появяватъ ся разни епидемии; по тѣзи причина по голѣмата часть отѣ населението е слабо прижѣлтело, приbledнело и изложено на смъртни удари, твърдѣ чести. Постоянно, като вървишь отѣ Западѣ къмъ Дунава по пъта най напредъ ще срѣщнешъ кѣщи дѣто живѣйтъ жителитѣ и подирѣ дюгени, които сѣ отѣ различна хубость и височина, а по правичкото да кажѣ ниски и не добрѣ украсени. Тукъ живѣятъ разни занаетчи: кондураджии, чехларе, брашоване, бакале, терзии, абаджии, бояджии, и други второстѣпени занаети; маркажитѣ сѣ повече, отѣ които най много ся ползватъ Евреитѣ, защото знаятъ да лѣстятъ и да ся обнасятъ съ куповача. Дюгенитѣ сѣ распоредени споредъ еснафъ а не разбъркано както сѣ срѣщатъ въ нѣкои мѣста. И тѣй, като вървишь постоянно, най подирѣ ще срѣщнешъ прѣдѣлъ, който ти вече недовольава да вървишь по натакъ, т. е. ще ти ся испрѣчи отпреди рѣката Дунавъ. Като ся обърнешъ да погледнешъ на дирѣ ще видишь по край брѣга цѣлъ рѣдѣ, състоящъ отѣ пашапортницата за външнитѣ държави, джамия, агенция Нѣмска и Турска, Нѣмското консолато, локанти и кахвенета.

Калето на Видинъ е още отѣ нашитѣ мили пратоци: то е стената, която ся е противила много врѣме на непріятелитѣ си и е мѣчила Турцитѣ три години догдѣ да имѣ ся прѣдаде съ плачъ и ридание. Отѣ голѣмитѣ ѣ обсади и биянія въ старо врѣмя то ся поврѣдило; за туй подирѣ е било поправено. Както при ископаваніето на трапа ся е мѣчило сичкото население, сѣщо тѣй и при поправяніето на калето е то пакъ тѣг-

лило най много. То е обиколено съ голѣмъ валь (трапъ), въ когото е прекарана вода отъ Дунава, по която ся плува съ вреници. Капнитѣ на калето възлизатъ на пѣтъ, въ които ся влиза чрѣзъ мостове, направени надъ вала тѣй, щото въ нуждно врѣме тѣзи мостове ся издигатъ посрѣдствомъ макари на калето и затварятъ вратата тѣй, щото непріятеля неможи да влѣзи вѣтрѣ, а е принуденъ само да го държи въ обсада (масаре) и да замѣрва съ топове. На растоянiе 6-7 метра отъ вальтъ има още едно кале, което ся счита като предградіе, нѣ е по слабо и безъ врата; надъ него ся намѣрватъ капили и топове, а надъ първото само топове *) здравото и доброто кале има височина около 30 метра (15 въ вала и 15 вѣнъ отъ него) и широчина 15 метра, въ която има стаи, гдѣто стоѣтъ кумбаритѣ (бомбитѣ), топоветѣ и други орждiя, а въ нѣкои и войска. Отъ нѣтътѣхъ капии най добрата и най дѣто работи е Стамболъ капія, която ся намира повечето къмъ южната страна, на която вратата ѣ сж железни и съ таквизи шипове набодени както и другитѣ. Като минвашъ прѣзъ моста ще видишь надъ вратата Царската Тура, която ся лѣщеи отъ отраженіето на слнчевитѣ лучи; а отъ другата страна ще ти ся прѣдстави синджиръ съ три голѣми кокале подобни на жѣби, които казватъ чи сж збитѣ на Българ. войвода Краля Марка, а до колко е вѣрно неможъ ти кажж. Тѣзи капія като най главната, за туй, читателю, ній ще минемъ прѣзъ неѣж за да идемъ въ калето. Тука улицитѣ, дюгенитѣ и кѣщитѣ сж таквизъ, както и вѣнъ, даже и по лоши; Българ. кѣщи нѣма, никакъ нѣ има Турски и Еврейски повече защото Евреитѣ вѣнъ неживѣѣтъ, а всичкитѣ сж вѣтрѣ, за което казватъ нѣкои си, чи ги е страхъ да сж вѣнъ. Дюгени има разни: Бѣлг., Тур., Еврейски и Цинцарски. Нека трѣгнемъ да вървимъ на вѣтрѣ, кѣдѣ истокъ, да видимъ какво ще срещнемъ; тукъ нѣма да обръщаме вниманіе на прѣдметитѣ, които срѣщаме вѣнъ, а ще ги заминемъ, като извѣстни, и ще обиколимъ тѣзи мѣста, които вѣнъ не ги срѣщаме. Като вървимъ ще забѣлѣжимъ, чи тука ся намѣрватъ всичкитѣ сѣдилища, съ исклученіе на търговското (тиджаретъ меджлиши),

пашапортчиницата за външнитѣ царства и кулука, който, спорѣдъ длѣжността му, трѣбва да е вънъ. Тука, ще срѣщнемъ телиграфчиницата, сараятъ (конакътъ), който обема голѣмо пространство обиколено съ стая на два ката, а дворѣтъ е широкъ украсенъ съ една голѣма и хубава градина, тукъ има и една затворница.

На едно малко растоянiе на сѣверъ отъ сарая ще съгледашъ двѣ високи топани (барутчиници), около които варди аскеръ, и градскія часовникъ; срѣщо тѣхъ е новата хапусчиница (затворница) на която основата ѝ е положена отъ Сабри паша и е на три ката и толкози голѣма и груба щото можемъ ся уплаши при първото ѝ виждание; срѣщо неѣкъ ся намира хапусчиницата пазванджиски сарай, която е най стара и е направена отъ Пазвантолу въ когото живѣѣхъ нехранимайковци отъ разни мѣста. На западъ отъ него ся намира огнената воденица, която е на четири ката и има много посѣтители, отъ които печели, нѣ жално е чи постоянно не работи, а періодически и на кефове. На истокъ отъ неѣкъ ще съгледашъ двѣ високи оградени каменисти кули и една черква и кладенецъ, които ся наричатъ: «баба Видини кули» и отъ които както казахъ по горѣ, е получено името на града. Въ тѣхъ незнаѣкъ какво има, защото свободното влизаніе е запрѣтено, нѣ както казватъ, имало всеѣкакви Български старини, като копія, стрѣли, ризници, тоеги, пера и др., въ двора имъ има гюлета, топове и на вратата варди войска, за да не пуска никого вътрѣ. Е, читателю, обиколихме както вънъ отъ калето, тѣй и вътрѣ, като разгледвахме по подробно по главнитѣ имъ чърти, които ни обръщахъ вниманіето, сега нека разгледаме еще нѣкои нѣща, които може ся взематъ като общи и които при обикаляніето ни неразгледахме, а ги оставихме за сега.

Да кажемъ нѣщо за общественитѣ работи: въ Болярската или Владишката улица ще видишъ голѣмъ дворѣтъ, въ срѣдата му черквата Св. Димитрія и около неѣкъ единъ рѣдъ стая, които сѣ за училището и на западъ срѣщо неѣкъ камбанаріята, на която стоѣхъ овисани двѣ камбани, една малка и другата голѣма, която въ прѣчника си има два и половина аршина. На южната стра-

наж отъ нейж има голѣма стая, подраздѣлена на три отдѣленія, отъ които въ срѣдното е книги и вѣстници, читалището «Цвѣтъ»; до него има друга стая, която е украсена също тъй и която е за ученическото дружество «Надѣжда». На сѣверо-источната страна до черквата ся намѣрва конака (митрополіята), който е отдѣленъ отъ нейнія дворъ чрѣзъ тараба (стоборъ), на която има врата тъй, щото, като излѣзишъ отъ конака, можешъ да влѣзишъ въ двора, безъ да минавашъ прѣзъ друго мѣсто; тя има хубава градина.

Зданіето на Митрополіята е на два ката и вѣтхо, нъ прозорцитѣ на салона (гезентіята) сж почти повечето счупени още отъ когато ся хвърляхъ камъне и дървета, за да испадятъ гръцкія владика Паисія, нѣщо прѣди 7-8 год., който чрѣзъ свойтѣ гръцки интриги прѣдъ Правителството сполучи да проводи единъ отъ първитѣ и най дѣятелнитѣ хора Цанко и други братовѣму зетъ Х. Цано на заточеніе въ Бруса, като побудители на въстаніето противъ него, и които подиръ 5 год. заточеніе ся върнахъ съ сълзи на очи и съ голѣма скърбъ, защото въ туй врѣме ся поминахъ тѣхнитѣ мили и вѣрни брата покойнитѣ Георги и Тома, безъ да ги видятъ и безъ да ся простятъ за послѣдно. Черквата е стара и е подпърна на 6 диреци, безъ помощта на които тя би смазала отколѣ въ нѣкое богослуженіе толкози нейни дѣца; синоветѣ ѝ на това никакъ необръщатъ вниманіе; тѣжко и горко на нейж и послѣдователитѣ ѝ, ако ѝж ненаправатъ! Женското училище е една стая, гдѣто ученичкитѣ сж раздѣлени на два класа и три отдѣленія съ двѣ учителки; мъжкото — има седмъ стаи отъ които четри сж класически, едната пригителна, или основна и двѣ взаимни, или забавачници, а учители сж осмъ: четирма за класовѣтѣ, трима за взаимнитѣ и единъ основенъ.

Ученическото дружество е скоро съставено и цѣльта си не е още турнало въ дѣйствіе, която не е по малка отъ читалищната; освѣнъ туй акціоналното плащаніе на членовѣтѣ, които сж около 20, е твърдѣ малко, чи пари немогътъ ся събра скоро. Не малко и тѣ ся трудятъ за всѣко добро и благородно; нека прочее и

другитѣ имѣ братчета послѣдовать благороднія имѣ при-
мѣръ и даджѣ рѣка за съвокупно дѣйствованіе!

Черкви има двѣ: една вѣнъ отъ калето Св. Димит-
рія и друга вѣтрѣ, която е подраздѣлена на двѣ: една
въ земята Св. Панталей, а друга надъ неѣж Св. Нико-
лай; тѣ ако и да сѣ постари отъ вѣншната нѣ сѣ
здрави. Има още двѣ, които сѣ взѣти отъ Турцитѣ:
едната въ калето Св. Петка, въ която държѣтъ кю-
мюра на аскера и др., а другата вѣнъ покрай Дунава
е джамія. Надъ викалото на послѣдната има три кръс-
та, които ги хвърляле мюсюл. а тѣ ся въскачвале ужѣ
пакѣ; тя е правена два пѣти на джамія, въ които е
изгорѣвала, а сега ѣж направихѣ много ягѣж.

Всичкитѣ джамии възлизѣтъ на 30, при нѣкои има
и училища въ които учѣтъ момчета и момичета наедно.

Тези сѣ по главнитѣ откѣсѣци изѣ описанието на
Видинѣ, които както видѣтъ читателитѣ ни сѣ твърдѣ
слаба работа. Но що можемѣ да направимѣ ний, когато
тѣзи отъ които са очаква нѣщо хубаво, нѣщо отлично
и нѣщо препорѣчително тѣ захвърлили перото си и го
намѣрватѣ само когато има нѣкого да клоцижѣтъ нѣщо
да осѣдѣтъ или когато неразбрани страсти или дребни
каприцийки ги подбаджѣтъ.

«Читалището» преполови полвината си годишнина
а ето съвсѣмѣ малко сериозни пера имахѣ снисходи-
телността да посѣтѣжѣтъ страницитѣ му. Кой отъ наши-
тѣ учени са не моли еднажѣ и дважѣ, колко пѣти сѣ
призовавани публично книжовницитѣ наши работници.
Но тѣ останѣхѣ глухи на всички умоленія, на всички
възванія и на всички обѣщанія. Кой е кривѣ подирѣ
туй ако Читалището ни не отговаря напълно на своето
назначеніе?

КРИТИКА.

(Продълженіе отъ минжлытъ брой).

Отъ заглавныйтъ листъ на «школскѣтъ педагогѣтъ» читательтъ може изведнѣтъ да ся убѣди въ благороднѣтъ цѣль на съчинительтъ, сир. че онъ пише и назначава трудѣтъ си за учителиты, и управителиты на народнытъ школы, и, че книгата му собственно е школска педагогія, часть първа и обща методика, а нищо повече. Разумявася, че едно подобно заглавіе вкарва въ голѣма отговорность не само съчинительтъ, нѣ и оногова, който иска да види въ неѣкъ съдържаніе съотвѣтственно на титлѣтъ и назначеніето му за учителя, и проч, защото тукъ работата ся касае не за наставленія на нѣкои просты и частны лица, нѣ, както рекохме, за учителиты и управителиты, и на кои школы? на народнытъ, слушате ли!

По други мѣста такива книги обикновенно ся списватъ отъ лица серіозни и длѣбокоопытны, които изучили чрезъ многогодишенъ опытъ подробно и точно сичкиты проявленія, и свойства на юношѣскѣтъ душѣ, и характеръ въ различнытъ фазы на възрастътъ ѣ, на темпераментътъ ѣ, и по тойзи начинъ провѣрили наблюданіята си първень чрезъ практикѣтъ, а сетѣ вече ги изложили кѣто нѣщо цѣлно, съзнателно и неотмѣнно потрѣбно, узаконеніе за прѣуспѣяніето на човѣщинѣтъ. Отъ лица, казвамъ които ся възвисили надъ всякъ мършавъ егоизмъ и матеріалны интересы, и си задали единственѣтъ задачѣ на животътъ: да спомогнѣтъ за постиганіето на благого на човѣка въ обширенъ смисълъ, а въ тѣсенъ — на народа си. Да станешъ учитель на учителиты, или поне нихенъ водачъ, не е малка работа; опытноста ти на толкозъ трѣба да е по голѣма, на колкото повече дръзвашъ да ся наемнешъ на единъ подобенъ подвигъ, повтарямъ подвигъ, щато тукъ ся иска голѣмъ героизмъ, нравственно самоотвърженіе, много трудъ, усидчивость и крайно търпѣніе въ повѣреніето на силытъ си, толкозъ повече осмыслюваніе на трудѣтъ

си, толкозъ повече точно измѣрваніе на прѣдлежащето широко общечеловѣческо поприще.

У насъ, напротивъ, всякъ ся залавя за своиъ и не за своиъ работъ, посылтъ си и не посылтъ си, стига да е провидѣль нуждѣтъ за какво да е ръководство, и етого у столтъ, пише ли пише: исторія и космография, риторики и словесности, педагогія и проч., а тамъ каквото ще Богъ, народа да е живъ; онъ купува, дава.

И что можемъ ный да кажемъ за единъ книгъ, въ който не ся прогледва нищо отъ по горѣ казанното, а спада въ категоріѣтъ на послѣдніѣтъ характеристика; какъ да не похвалишь и оправдаешъ трудътъ на Г-на І. А. Ковачова, когато онъ въ прѣдговора си назначава го за улесненіе въ по-доброто *нарезданіе на народнитъ ни школы и за изважданіето имъ отъ неопредѣленосттъ, бъркотіѣтъ и немарливосттъ*, а между тѣмъ самъ господство му е вмъкналъ сѣщитъ недостатъци въ съчиненіето си?

Къто оставимъ на странъ наименованіето *«Школска Педагогія»* и проч., книгата на Г-на Ковачова по съдържаніето си не прѣдставя никакво самостоятелно, основано на свои крактически наблюденія, никакво довършено и огладено съчиненіе, а личи повече на нѣмецъ облеченъ въ български дрехи на единъ половинъ извършенъ картинъ, въ който глѣдашь не ясно перспектива отъ смѣшны прѣдмети и колоритъ, безъ нужното оглаждане. Она е просто компиляція отъ съчиненіята на нѣколко нѣмски педагози, на които не ся е постаралъ даже да подражай както трѣбва, а ты е пооскубалъ тукъ тамъ и прѣвелъ по единъ букваленъ начинъ, безъ да ся постарае да никне и си освои цѣлѣйтъ прѣдметъ, да го преработи и възпроизведе на български така, както бы го смлѣлъ неговыйтъ български нравственъ стомахъ, сир. удобопонятно на сички, дори и за оныя, които трѣбва да намѣриѣтъ серіозенъ интересъ, право указаніе, както и ясно прѣдставленіе на оныя обязанности, които трѣбва да си възложи всякъ учитель, или управитель на едно българско общинско училище, слѣдъ осмысленното му прочитаніе.

Тая книжка, на който ный ся зарадвахме най-

много при нейното появленіе отскоро, на толковъ повече ны огорчи еще отъ първѣтъ си страницѣ и ны на кара повторително да съзнаме сичкѣтъ незрелостъ на нашиты млади писатели и съчинители.

Четемъ въ уводѣтъ на автора: «*Народното Школо* има да приготвява за практичскійтъ животъ въ (?) църквата, фамиліята, призваніето, обществото и държаваша. Зарадъ това и обученіето въ него ще ся дава въ едностайно отношеніе къмъ тоя животъ.» А въ бѣлжкѣтъ си отдѣлу Г-нъ І. А. Ковачовъ обяснява думитъ «*Народно Школо*,» въ което слива сичкиты досегашны ниспи, средны и главны училища, отъвнъ което, видися, не ще има никаквы други училища, защото не споменува никакъ за това.

Какво ли ще бѣде, ажеба, това «*Народно Школо*», отъ три класа съ единъ курсъ отъ шесть години, си рекохме и помислихме да не е нѣкоя грѣшка въ израженіето или въ истинското пониманіе на нуждытъ на народното образование. Недоумѣваме, защо елѣны сичкиты училища въ едно и то да ся нарече, кѣто че нарочно, «*Народно Школо*», кѣто че бавачницѣтъ со свойтъ звѣченъ методъ, взаимнитъ училища, въ които сж преподава нагледно и систематично, главниты съ своето гимназіално ученіе, не сж народны тамъ, гдѣто ги има у насъ Българиты, каквото и да имъ е наименованіето? Не ското е тукъ, а ученіето, което ся дава въ него и приспособленіето му между разнокласниты слоеве на народа, това е важното. Тукъ Г-нъ Ковачовъ не пояснява никакъ произволното си сливаніе на училищата въ едно *народно школо* съ това, гдѣто ся ослонява на многото губеніе врѣмя на дѣцата въ досегашниты училища; не ни казва дали е възможно и полезно такъво сливаніе?

Достаточно ли приуготовено ще бѣде едно дѣте за въ практическыйтъ животъ въ тыя три двѣгодишны класа? Кои доказателства, кои опыты може да ни прѣдстави негова милость, и това правило, което ни той навожда, трѣба ли да си намѣри приложеніето за всичкитъ слоеве на народа и за всичкитъ ли мѣста въ цѣлото ны отечество сж относя? Каквы спеціалисты ще нѣ

отпуща народното школо, върху кои промыслы на общественѣхъ селскѣхъ и градскѣхъ дѣятельность?

Г-нъ Ковачовъ пѣ бы сполучилъ, ако бы ся изразилъ така: Цѣльта на началныты училища за народа отъ долниѣхъ и средниѣхъ рѣкѣхъ иматъ за предметъ исключительно да приготвиѣтъ селскити и градски дѣтица за бѣдѣщи практически животъ, съобразно съ началата на христѣанскѣхъ вѣрѣхъ, условїята на бѣднѣхъ имъ промыслъ, семейныѣхъ и общественныѣхъ имъ длѣжности, толкозъ. Думыѣтъ: народошколко едностайно, въ църквѣхъ произвождатъ повечето шумъ.

Отъ единъ класъ, отъ два или отъ повече трѣбва да състои едно селско, или градско училище то зависи отъ условїята на нуждыѣ на мѣстото, както и отъ ерѣдствата за потрѣбленіе върху едниѣхъ такавѣхъ цѣль. Понашему за селекыты училища не сѣхъ потрѣбны много класове съ много години, а колкото е по кѣхъ курсѣхъ имъ, нѣхъ по приспособенѣхъ, практиченъ и серіозенъ относительно приучваніето, толкозъ по добрѣхъ е за селачѣхъ, който намира толкозъ приспособленїя на крехкѣхъ възраст на дѣте то си въ своитѣхъ селски занятїя и не му дава рѣкѣхъ оно да ся бави повече отъ 11/12, или тринадесѣтъ-тѣхъ години въ училището тогазы, когато учението у насъ не е още задлѣжительно.

Сетнѣхъ, Г-не Ковачовъ, что правимъ съ разнородныты обычаи и нравы въ селскїиѣхъ животъ, който сѣхъ силенъ противителенъ лостъ на толкозъ много хубавы нововведенїя и противъ който трѣбва най-напрѣдъ да сѣхъ отвори систематична борба за прѣмахванїето имъ. Говориѣхъ за онзи лошъ обичай, гдѣ то въ много мѣста селцыѣхъ си иматъ обичай да задомяватъ дѣцата си много рано, въ вредъ на тѣхнѣхъ недоразвитость, още отъ 14-тѣхъ 15-тѣхъ и 16-тѣхъ годинѣхъ, когато они вече въ селскїиѣхъ бытъ почнатъ самостоятелно да извършватъ своитѣхъ хозяйственны длѣжности.

Ако шестогодишныѣхъ курсъ трѣбва да ся внесе и въ селскыты училища, то оны нито щѣхъ могѣхъ да ги поддържатъ, нито ще остава врѣмя на дѣцата да ся учатъ въ нихъ, защото, ако трѣбва грубото и неразвито селско дѣте да постѣхъпи обыкновенно въ ученїе на

8 годишнѣтъ си възраст, то до 14 години оно ще бѣде принудено да не сѣ занимава съ господарїѣтъ серіозно, а това ще роди въ родителитѣ му отвращеніе къмъ школото и продължителното ученіе.

Сетѣ има и друго: скѣршенены и ограбенеты градски училища ще представятъ единъ уровень съ селскитѣ. Нѣ тукъ е въпросътъ сега: ще могатъ ли да ся задоволиѣтъ градскиты дѣца съ онаѣж ограниченѣ учебнѣ программѣ, назначена и за селскитѣ школы?

Друго нѣщо сѣ градищата, гдѣто общественныйтъ животъ е по развитъ, а гражданскиты интересы по многосложны отъ селскиты. Тукъ при началныты училища иска сѣ нѣщо повече, защото гражданыты иматъ да правятъ повечето съ търговїѣтъ, ремеслата и рѣкодѣліята и искусства. Освѣнь него на сѣкадѣ на градищата е сѣдено да служатъ за сосредоточіе на селскїѣтъ и търговски интересы; при това въ градътъ селенинѣтъ намира правосѣдіе и сбытъ на произведенїята си, отъ тукъ ся той управя, отъ тукъ поддържа и снабдява съ нужны-ты капетали, и запаси потрѣбны за занятїята му, за господарїѣтъ му. Сѣщо така и гражданинѣтъ има да прави наи-выше съ селата, на които си повѣрѣва капиталиты, расправя прѣдметиты на промыслѣтъ си и на които твърдѣ често ся подпира яката. Нѣ защото той-зи послѣдныйтъ има да прави съ повече капеталы и е сплетенъ съ много повече други нравственны и градски интересы, то, за да може да ги посрѣща по лесно, онѣ трѣбва да е по развитъ и по образованъ. Така нему е нужно да знае и грамматицѣ, и аритметикѣ, и географїѣ, и исторїѣ, да има познанїя и отъ естественнѣ исторїѣ, отъ физикѣ и химїѣ, ако щете и отъ статистикѣ, и отъ началата на политическѣ икономїѣ, отъ бухгалтерїѣ, отъ нѣкой инностраненъ языкъ и пр. Сичко това въ оныя градове особито, които сѣ расположены у крайморїята или у голѣмытъ рѣки судоходны, или пакъ сѣ намиратъ въ продълженїето на веригѣтъ на желѣзныты пѣтища и на които е сѣдено да играѣтъ значителнѣ ролѣ въ търговскїѣтъ свѣтъ, и въобщо тамъ, гдѣто гражданинѣтъ — търговеца, занаятчїѣтъ, фабрикантѣтъ, чиновникѣтъ — ся срѣщатъ постоянно съ ино-

странното образование. Единъ малкъ опытъ и едно щогодѣ по серіозно наблюдение надъ двѣтъ стихіи, туземнѣхъ и иностранныѣхъ, ще покаже и убѣди всякого, че Българинѣтъ търговецъ съ своето си ограничено развитие и образование страда въ унижение подъ вліяніето на развитиѣтъ и практически Инглезинѣ, Френецѣ, Нѣмецѣ, Италианецѣ, Гъркѣ даже Евреинѣ.

Въ народното школо на г-на Ковачова за шесть години едно дѣтѣ не ще може да научи освенъ малки работи и то повечето повърхностно, особито ако учението въ него бы ся приподавало и по неговѣхъ звѣжнѣхъ методѣ. Така търговското дѣтѣ едвали ще може да добые систематичао и положително знание, и ще остане еще въ по лоше състояніе, между грамотностѣхъ и невѣжството.

Освенъ това прогледвася и друго едно зло отъ мнѣніето, което г-нъ Ковачовъ проповѣдва устно и писменно относительно программѣхъ на слитыты училища въ едно народно школо, а то е, че народныѣ общины сѣ незрѣлы и легковѣрны въ повечето мѣста, а особито въ по тъмныты изъ отечеството ны, и она може да произведе еще по голѣмъ шашармалкъ, отъ онзи, който произведе на сѣкадѣ тѣй наречената звѣжнѣхъ метода, който подхватихъ кѣто топълъ хлѣбъ и подхващатъ на сѣкадѣ, и въ горны, и въ долны, и во всякаквыѣ класове, и училища, безъ да ѣ даджѣ приличното мѣсто въ забавачницѣхъ, тѣй, чтото она стана символъ на учителитѣ и на оныя даскалы, които въ крайното си невѣжество скитатся по отечеството и глобятъ общиныѣхъ ни съ немовѣрны разности и баснословны цѣны, съ които гоѣхъ шарлатанлѣжа си и турятъ толкози пречки на учебното дѣло, ба еще причиняватъ толкози гоненія, нравственны страданія, прѣдательства незаслужены и т. н.

Г-нъ Ковачовъ казва, че днешното положеніе на всичкитѣ взаимны, средны и высши училища въ отечеството ни нечиняли за нищо и, че сячкитѣ не отговаряли на сѣщественныѣ практически нужды, защото прѣдметыѣ на учението были натрупаны и повысоки, и че учението сѣ забравяло лесно и не оставало въ паметѣхъ на ученицыѣ дльго врѣмя. Господство му, ви-

дисъ, сѣди по себе си. Тогава що му трѣбваше да ходи на далечъ, въ Бѣлградъ и намъ гждѣ си еще на учение въ семинаріѣтъ, и що трѣбватъ на чловѣцитѣ гимназій, лицей, университеты, академіи, когато, слѣдъ свършваніето на курсѣтъ въ нихъ и постѣпваніето въ практичскійтъ животъ, на младеца му е сѣдено да забрави сичко онова, което му сѣ приподали учителитѣ, профессоритѣ, онова, което е чулъ отъ нихъ? За това ли ся устрояватъ по высокитѣ учебни заведения, за да развѣѣтъ само и обогатятъ памятьта на ученицитѣ? Или да развѣѣтъ систематически нравственнитѣ дѣятелности и обогатятъ младеца со всевъзможнитѣ начала и начини какъ да ся дообогати научно и доразвѣе въ будущето отвѣтъ училището?

Ако досегашнитѣ училища сѣ были за нищо, тѣ сѣ были гюбре и никакъ непрактичны. Въ сѣщото врѣмя и учителитѣ, и учѣницитѣ въ нихъ, оныя, които ся свършили ученіето си въ тѣя училища, сѣ были гюбре. Съ що ще ни докаже г-нъ Ковачевъ, че неговото народно школо, което еще не е ставено въ практикѣ, освенъ въ Щипъ и Кюстендилъ, нема да бѣде съ время гюбре, или не е гюбре и сега? Ако досегашнитѣ училища, сир елементарнитѣ и просонароднитѣ, трѣбва да ся подвъргнатъ на едно подобреніе съобразно съ цѣльтѣ, който трѣбва да гонатъ, то трѣбвали ный да въспремѣ правилныйтъ ходъ на оныя отъ нихъ, отъ които ся очаква нѣщо по добро, по развито и общечловѣчно, въ ползѣ на народното школо, отъ което нема да ся очаква друго, освенъ едно подготовленіе на младеца за единъ твърдъ ограниченъ практически животъ, въ който не сѣ изисква нито грамматика, нито всеобща исторія, нито географія, нито аритметика на цѣло, нито други прѣмудрости. Въ такъвъ случай нека ни кажатъ ясно и опрѣдѣленно, гдѣ трѣбва да дирѣтъ по высѣкото си развитіе оныя отъ юношитѣ, които майката природа е надарила съ отличны таланты и съ задатъцы за будущи задачи къмъ прѣуспѣваніе нравственно, за бранители на общинскитѣ и народны законны интересы, а пакъ сиромашіята не ги остава да сѣ удалятъ отъ отечеството си, за да дирѣтъ нравственихъ хранѣ другадѣ. И

ващо да нема за нѣх доста храна въ самото имѣ отечество, тукъ, прѣдъ очитѣ ни, подѣ родителскійтъ и гражданскійтъ надзоръ, близо до стѣврѣмненныты народны интересы? Пытаме: отъ гдѣ ще излѣзватъ учители за селата, отъ народното школо? Нѣ каквы даскали ще бѣдѣтъ оны, които сами мѣчно ще могатъ да си отрѣѣтъ носѣтъ? И какви трѣбва да сѣ селскитѣ учители, и какви сѣ искатъ за народното школо? Нема ли да бѣдѣтъ тѣи новы отбраны и призваны по долны и отъ сегишныты даскалѣтины, които сегисъ-тогизъ отбиратъ и отъ грамматикѣ и отъ географіѣ и пр. по нѣщо? Отъ учителя сѣ иска повече, ако и да нема нуждѣ да прѣподава сичкото си знаніе, това и самъ г-нъ Ковачовъ ще го засвидѣтелствова? На пр. г-нъ Ковачовъ кѣто учитель, какъ ще преподава нагледно естествениѣтъ исторіѣ, ако не ѣ знае самъ или нема по обширны и точни понятія за неѣ, и ако не знае да удовлетвори крайне любопытныйтъ духъ на дѣцата въ едно съзнателно и сполучно подробно описаніе на тойзи или онзи видъ животно, и пр., на инстинктѣтъ и нравытъ му? А послучай ученикѣтъ му, кѣто стане учитель, ще може ли да направи сѣщото, което и неговыйтъ учитель, тѣи добръ и точно съ по ограниченото си знаніе?

Който иска да види кѣто достаточно высшето образование на младеца, на народа само въ едно голо четеніе и писаніе разумно, въ 4-хъ просты ариѣметически дѣйствія и разумѣваніето на нѣколко картины или главы отъ библиѣтъ или Евангеліето, въ знаніето наустѣ на нѣколко грѣдища, рѣки, градове и села отъ Европейскѣ Турціѣ, той е излѣганъ множко, защото това, което остава да знае единъ селенинъ единъ простъ работникъ градски, не е достаточно за търговеца, за фабриканта, учителя, священника и чиновника. Съ единъ рѣчь г-нъ Ковачовъ е излѣганъ въ мнѣніето си за сливаніето на досегашныйтъ градски училища и ограниченіето имъ само въ едно народно школо, въ което учебната матерія ся низвожда до прости и элементарни прѣдметы, безъ които, правда, не бѣва, нѣ които не водатъ дипъ на далечъ.

Отстапваніето отъ главныйтъ прѣдметъ бѣше ну-

жно отъ нашиѣ странѣ, за да поемнемъ и поразвѣмъ онаѣ мисль и истинѣ, коѣто съчинительъ зачернува съвсѣмъ произвольно, а намѣсто неѣ изважда на лице друго едно просто мнѣніе, на което основата не може да сѣ приложи на всяко обстоятелство, освенъ на оно-ва, което ся отнася до подобреніе на училищата съ элементарно ученіе, за които е и съставилъ своѣтъ Школска Педагогія. Нѣ нека оставимъ тыи за друго по удобно врѣмя и нека речемъ нѣщо върху цѣлыйтъ трудъ на г на Ковачова. (слѣдва)

СТИХОТВОРЕНИЯ.

ГЛАСЪ КЪМЪ БЪЛГАРКАТА.

Българко драга, българко мила
Отвори очи и вечъ проглѣдни,
Доста е тъмность, стига си спала
Настахъ свѣтлы и за тебъ вечъ дны.

Нѣжно сжщество стига си спало
Въвъ пазухытъ на днешныя вѣкъ,
Българска майко стани вѣчь смѣло:
«Напрѣдъ ще вървѣ», издай ты екъ;

«Напрѣдъ ще вървѣ в' просвѣщеніе,
«Напрѣдъ ще вървѣ въвъ ученіе —
«Туй мене учи народный гласъ,
«Туй царъ ми казва на всѣкий часъ.»

Но я ми кажи мила българка
Що тебе мжчи люто досега —
Я ми ты кажи с' дума висока
Ще ли ты да спишь еще отсега?

Мошь ли ми каза коя причина
Тебе накара толкова да спишь,
Мошь ли показа лютата рана
Коя прѣчеше напрѣдъ да идешъ?

Богъ що направи чудныя тозъ свѣтъ.
Не сотворили и тебе тоже? —
Защо прочее не си ты напръдъ
Защо остаяшь така сѣ назадъ?

Тозъ който дари човѣку разумъ
Не тя ли снабды съсь добъръ гордъ умъ? —
Защо прочее ты не си напръдъ
Ами си толкозъ остала назадъ?

Не ти ли дари лична способность.
Ржката дѣто тебе направи,
Не ти ли даде народна гордость
Онзи мощныя що тя сътвори?

И тебе членъ Той не нарѣче ли
На народъ единъ невѣжа, бѣденъ,
Име човѣшко тебъ не даде ли?
Що стоишь еще в' този мраченъ день?

На слънце мѣсяцъ кой заповѣда,
Дъждътъ и снѣгътъ който ны дава, —
На тебе око, кое да глѣда
Бодро всякога, Той ли недава?

Който ти дава катадневната
Храна, а животъ весель всякога —
Той ли ти дава тѣзи мъртвата
Воля, що насъ си мѣчи всякога?

Да ли душата коя ти той далъ
Не е кат' тая на всичкыя свѣтъ,
Дали сърдцето кое ти той далъ
Не тя подканя за подвигъ вече святъ?

Да ли в' жилити кървята що тече
Не е червена кат' на всякога?
Отговоръ давай не мълчи вече —
Защо не хвърлишь мрачното иго?

Дали тебе си не е родила
Майка която всякога ражда,
Дали тебе си не е доила
Цица която чувствата всажда?

Богъ истинненъ ли ты не почиташъ
Крестъ Христовъ ли ты не вѣрувашъ? —
Причина що е дѣто немаришъ,
Кат' цѣлыя свѣтъ напрѣдъ да вѣрвишь?

Утроба тебе майчина не е ли
Носила дори мѣсяцы девять,
Майчина и тебъ нѣжность не е ли
Дала едничкѣ сладкѣ животъ?

Дали въздухътъ който ты дышашъ,
Дали водата коя ты пешъ,
Дали храната с' коя ся хранишъ —
Тя правятъ толкозъ врѣме ты да спишь?

Дали си жена тебъ не наричатъ,
Или си сила в' жилы ты нѣмашъ,
Дал' орисници тебъ не обычатъ,
Или способность никакъ си нѣмашъ?

Дали в' тъмница тебе си държѣтъ,
Или в' пустыня ты обитавашъ,
Дали прѣдъ очы мрѣжа ти държѣтъ,
Или в' дивацы ты си живѣешь?

Дали Всесиленъ не слушна молба
Коя му пращашъ ката единъ день,
Или си Той пѣкъ кайлъ не става
Поприще ново ты да започнешъ?

Дали си помощъ отъ нигдѣ нѣмашъ,
Или утѣха в' тежки врѣмена,
Дали отъ трудътъ голѣмъ ся боишь,
Или пѣкъ никакъ и не ся трудишь?

Уста отвори вече не мълчи,
Гласътъ си издай всякой да чуе —
Отговоръ давай не ны вече мѣчи —
На тези твой съиъ причина кой е?

А. П. Шоповъ.

НА ЕДИНЪ ГРЪЦКЫ ВЛАДИКА КОЙТО МА
НАРИЧАШЕ БЕЗБОЖНИКЪ, и пр.

Je lis en traits d'airain la liste de
vos crimes.

J. Chenier.

Безбожникъ? Нечестивъ?.. Добръ, Чуй, крокодилъ,
Знаешъ ли ты кой съмъ и гдѣ съмъ са родилъ?
Тамо край Дунавътъ, гдѣто блудній Фенеръ
Нѣкогашъ държеше, подъ свойтъ скиптръ черъ,
Горкытъ Българи, тозъ народъ — мъченикъ!
Българинъ съмъ! за туй, спорѣдъ тебъ безбожникъ!
Имашъ право!

Да, къмъ братътъ си милостивъ,
Не го заплюхъ, не го нарекохъ нечестивъ!
Немамъ звѣрско сърдце, и душа на кръвникъ!
Предпочетохъ, старче, да съмъ варваринъ, дивъ,
Лудъ, както казвашъ, — отъ колкото издадникъ,
Отъ колкото юда и братоубійца! . . .
И за туй азъ лежахъ въ мрачната тъмница,
Въ която старче, ты, съ презрѣніе и смѣхъ,
Благоволи да ма хвърлишъ, защото бѣхъ
Безбожникъ! . . .

Охъ, трѣба, трѣба да съмъ такъвъ
Понеже никога на колѣне, глоглавъ,
Не съмъ палзѣлъ прѣдъ тебъ, катъ прѣдъ Монгольскы ханъ!
Понеже никога въ Божественныйтъ храмъ
Не съмъ ти палилъ свѣщъ, понеже никога
Не съмъ са прекръстилъ прѣдъ тебъ катъ прѣдъ Бога!
Понеже не вѣрвамъ че държишъ на ржка
Райскытъ ключове; че въ вѣчната мѣка
Може да са иде съ една речъ отъ тебе!
Понеже между насъ и висшето небе
Не вѣрвамъ да си ты вѣрній посрѣдственникъ, *)

*) Названіе косто си дава горереченныйтъ владика.

И не са страхувамъ отъ яростнѣй ти вѣкъ
Когато коварно изливашъ върху менъ
Мръснитъ си клѣтвы. Понеже сѣкѣй день
Виждамъ като лъстишъ бѣднитъ вдовицы,
И възнегодувамъ и поронвамъ съзлы,
Понеже когато ты търгувашъ съ думы,
Кога продавашъ сквернитъ си молбы,
Кога благославяшъ или кога кълнешъ,
Кога въ срѣдъ олтарьтъ разярено ревешъ,
И грубо ругаешъ Българинтъ клѣтникъ
За гдѣто обыча матернѣй си языкъ,
И псувашъ, и хвърляшъ Божественнѣйтъ кръсть,
— Азъ та наричамъ звѣръ и та показвамъ съ прѣстъ!

* * *

Безбожникъ? Нечестивъ?.. Ей, както ты пророкъ!
Да, злодѣй, не вѣрвамъ въ злотворнѣй онзи богъ,
Искованъ въ срѣдъ Содомъ ил' измысленъ въ Фенерь!
Не вѣрвамъ въ тозъ дядо, събратъ на Луциферъ,
Който кръвъ желае, комуто е мило
И драго, когато зло всичко натиска!
Който распяхъ на кръсть, — древня обѣсилка, —
На проклѣ, както казвате вый, — и иска
Срѣбро за молитвы и плачъ за кадило!
Не вѣрвамъ въ този богъ който знай да държи
На една рѣка мечъ а на друга въже!
Не вѣрвамъ въ този богъ който въ свойтъ олтарь
Друго не пребира освѣтъ принось и даръ!
Който всичко турва въ позлатены блюда,
Който допрощава цалувкы на Юда,
Грабителя, лъжи, лукавства, клеветы,
Който ни дава страхъ намѣсто съвѣты,
Който подло хвърля невинността въ затворъ,
Не Великѣй Сіонъ предпочита Гоморрь,
Насърдча Каина срѣщо бѣднѣй Авель,
Вѣнецъ дава лавровъ на всякой предатель,
Не чувствува за насъ нито искра любовь,
И само сквирността зема подъ свой покровъ.

* * *

Не вѣрвамъ, не вѣрвамъ въ туй вѣтхо божество
Нахлупено съ капа отъ грицко естество! —
Туй е, църнокапче, мойто безбожіе,
Тѣжъ е твойта вѣра! . .

О благочестіе! —

О за грабителство достосмѣшенъ прѣдлогъ!

Но, чуй! Освѣнъ твойтъ има другъ единъ Богъ,
Правосѣденъ, всеблагъ, всемилостивъ, вѣченъ,
Отъ вашѣтъ капища всегда отдалеченъ,
Снисходителенъ къмъ кающій ся, и строгъ
За лицемѣритѣ геенскы като тебъ!
Богъ пѣленъ отъ любовь, Богъ никога свирѣпъ,
Богъ на невинността, на добродѣтеля,
Богъ, на нещастнытъ защитникъ и баща,
Богъ покровитель на бѣдното сираче
И на вдовицата, на този що плаче
Огнетенъ отъ мъжы, на всякой който вредъ
Ся скыта, немощенъ и съ нажаленъ поглѣдъ;
Богъ, който бди врѣхъ насъ, Богъ който на пазы
Отъ всякоя злина, отъ всичко що може
Ил' да на повреди, ил' да на зарази;
Богъ великодушенъ, който бы та простилъ,
— Злодѣй, — ако речешъ на колѣне: «Боже!
«Милость, милость! Азъ съмъ коварно престѣпникъ
«Заповѣдытъ ти!»

* * *

Тозъ е истинный Богъ!

Богъ на когото ты си лъжливый пророкъ!
Злодѣй! — И въ този Богъ, Богъ силенъ, Богъ великъ,
Вѣрвамъ азъ! — И нему са поклонявамъ азъ!
А ты другъ богъ имашъ освѣнъ тозъ! . .

И тогазъ,

Азъ съмъ благочестивъ, а ты си безбожникъ!

Ст. Н. Михайловскы.

